

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ
В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

О. М. Тіщенко

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF INTERCULTURAL COMPETENCE
FORMATION IN FUTURE CHOREOGRAPHY TEACHERS
AT EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

O. M. Tishchenko

У статті розкрито хід варіативного педагогічного експерименту з перевірки теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету: 1) розроблення інтегрованого міжкультурного і міждисциплінарного змісту освіти, що реалізується в аудиторній та позааудиторній навчально-пізнавальній, науково-дослідницькій, художньо-творчій діяльності, практичній підготовці майбутніх учителів хореографії; 2) застосування інтерактивних, ігрових, тренінгових та дослідницьких форм і методів роботи для забезпечення пріоритетності формування особистісно-афективного складника міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії; 3) активне використання потенціалу міжнародного контингенту студентів педагогічного університету, створення середовища міжкультурного спілкування для забезпечення майбутнім учителям хореографії можливості набуття досвіду комунікації з представниками різних культур. Застосовано діагностичні методики вимірювання рівня сформованості в учасників експерименту особистісно-афективного (ІНТОЛ, «Етнічна толерантність–інтолерантність», «Індекс толерантності», анкета для студентів на виявлення ставлення до багатокультурності освітнього простору, «Етнічна ідентичність», «Рівень комунікативної толерантності», модифікований опитувальник YOGA тощо), когнітивного (тестування, аналіз виступів студентів у процесі навчальних дискусій, аналіз студентських рефератів, екзаменаційних, курсових, проектних робіт тощо) і процесуального (спостереження за діяльністю студентів, самоаналіз, експертне опитування тощо) складників міжкультурної компетентності. Статистична обробка результатів експерименту за допомогою критерію Пірсона χ^2 засвідчила суттєво вищі рівні сформованості складників міжкультурної компетентності в учасників експериментальних груп порівняно з контрольними групами.

Ключові слова: майбутні учителі хореографії, міжкультурна компетентність, складники, педагогічні умови, варіативний педагогічний експеримент, педагогічний університет, середовище міжкультурного спілкування, етапи, рівні сформованості.

The article deals with the progress of the variational pedagogical experiment on the verification of theoretically grounded pedagogical conditions of intercultural competence formation in future choreography teachers at the educational environment of the university: 1) development of integrated intercultural and interdisciplinary content of education, which is implemented in classroom and extra-curricular educational-cognitive, scientific-research, artistic and creative activities, practical training of future choreography teachers; 2) the application of interactive, game, training and research forms and methods of work to ensure the priority of formation of personality-affective component of intercultural competence in future choreography teachers; 3) active use of the potential of the international students' of the pedagogical university, creation of intercultural communication environment to provide future choreography teachers with the opportunity to gain experience of communication with representatives of different cultures. It was applied diagnostic methods for measuring the formation level in experiment's participants of the personality-affective ("Ethnic tolerance – intolerance", "Tolerance index", questionnaire for students to identify attitudes to multicultural educational space, "Ethnic identity", "Level of communication", modified questionnaire YOGA, etc.), cognitive (testing, analysis of student performances in the process of educational discussions, analysis of student essays, examinations, paper works, project works, etc.), and processual (observing students' activities, introspection, peer-review, etc.) components of intercultural competence. Statistical processing of the experiment's results performed with the help of Pearson's criterion χ^2 revealed significantly higher levels of intercultural competence in the experimental groups in comparison with the control groups.

Keywords: future choreography teachers, intercultural competence, components, pedagogical conditions, variational pedagogical experiment, pedagogical university, intercultural communication environment, stages, formation levels.

Постановка проблеми. В основу схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р «Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ» серед основних принципів покладено принцип міжкультурного діалогу, суть якого розробники документу вбачають у створенні умов для стабільного і мирного існування, що є невід'ємним від стратегії культурного розвитку нашої держави (КМУ, 2016). «Міжкультурний діалог, культурний взаємообмін та мобільність людей та ідей» (Там само) зазначені також серед стратегічних цілей реалізації «Довгострокової стратегії...», як і «удосконалення системи культурно-мистецької освіти ... включаючи загальноосвітні навчальні заклади, поліпшення професійної підготовки чи перепідготовки кадрів» (Там само).

Досягнення накреслених цілей можливе, зокрема, за умови відповідної професійної підготовки педагогічних кадрів як головних акторів процесу втілення «Довгострокової стратегії...». Цим і зумовлюється актуальність пошуку педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Початок ХХІ століття відзначився уточненням поняття «міжкультурна компетентність». Одним з найбільш поширених у зарубіжній науці наразі є визначення, сформульоване Д. Деардорф (Deardorff, 2006): міжкультурна компетентність – це сукупність цінностей, поглядів, знань, розуміння, навичок та поведінки, необхідних для того, аби: розуміти й поважати людей, які сприймаються як культурно відмінні від себе; взаємодіяти й ефективно спілкуватися з цими людьми; встановлювати позитивні та конструктивні стосунки з такими людьми (де «повага» означає, що один цінує іншого; «ефективно» означає, що людина може досягти своїх цілей, принаймні частково, у цих взаємодіях; «належним чином» означає, що взаємодії не порушують культурні правила та норми, які цінуються учасниками взаємодії).

Новий, широкий погляд на сутність міжкультурної компетентності спричинив пошуки шляхів її формування. Т. Клак і П. Мартін, а також Е. Паскарелла зі співавторами є прибічниками запровадження спеціальної міжкультурної освіти та навчання (Klak & Martin, 2003; Pascarella et al., 1996). С. Олсон і К. Крюгер на підставі свого досвіду свідчать, що поглиблене володіння однією або кількома іноземними мовами також іноді пов'язане з вищими рівнями міжкультурної компетентності (Olson & Kroeger, 2001).

Е. Данеску наполягає на необхідності відмови від традиційних методології, методики, дидактичних концепцій у процесі міжкультурної освіти та пропонує готувати вчителя як організатора і модератора міжкультурної комунікації, здатного до створення власних освітніх стратегій (Dănescu, 2015). Т. Колбіна, зважаючи на професійну спрямованість студентів, пропонує такі умови формування міжкультурної комунікації: урахування потреб та інтересів студентів; посилення міжпредметних зв'язків; активізація їхньої пізнавальної активності через використання актуального навчального матеріалу, інтерактивних методів, форм навчання, які моделюють ситуації професійної діяльності (Колбіна, 2010, с. 18).

С. Радул (2014) обґрунтував педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки, до яких відніс: *культурологічне спрямування професійної підготовки*, що забезпечує знання культурних відмінностей своєї країни та культур інших країн, формування національної самосвідомості, виховання

майбутнього вчителя як суб'єкта культури; *активізацію міжкультурної комунікації*, що передбачає організацію навчального процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, насичення міжособистісного спілкування міжкультурною проблематикою, інтенсифікацію комунікації з представниками інших культур, носіями іноземної мови, сприяє підвищенню рівня соціальних та особистісних якостей майбутнього вчителя, ділової взаємодопомоги та співпраці; *міжкультурне спрямування науково-дослідної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови*, що передбачає активізацію наукових досліджень студентів із міжкультурної проблематики, активне використання іноземної мови, участь у міжнародних наукових проектах (Радул, 2014, с. 17–18).

Досвід зарубіжних дослідників свідчить про надзвичайну важливість для формування й розвитку міжкультурної компетентності набуття різноманітного міжкультурного досвіду, наприклад, відвідування міжнародних шкіл, багатоетнічних установ, які мають недискримінаційне середовище, або шляхом широкого контакту з людьми з інших країн, де цей контакт сприятиме розвиткові значущих стосунків, а не конкуренції (Pascarella et al. 1996; Pettigrew & Tropp, 2006; Straffon, 2003; Zhai and Scheer, 2004).

Колектив дослідників у складі М. Баррет, М. Бірам, І. Лазар, П. Момпоінт-Гілар і С. Філіпу (Barrett, Byram, Lázár, Mompoin-Gaillard & Philiprou, 2013) сформулював низку організаційно-педагогічних умов формування й розвитку міжкультурної компетентності не тільки молодого покоління, але й соціуму в цілому. Для підтримки розвитку міжкультурної компетентності учнів, шкіл та інших формальних навчальних закладів автори радять впроваджувати міжкультурну освіту. Вони наголошують, що педагоги таких закладів мають використовувати цілісний підхід, закладений у всіх навчальних програмах, реалізований усіма вчителями, незалежно від віку їхніх учнів та предмета, який вони викладають. Для успішної реалізації такого цілісного підходу всі вчителі мають пройти навчання з питань міжкультурної освіти, щоб вони могли оцінити важливість міжкультурної компетентності, зрозуміти принципи планування в міжкультурній освіті, добирати відповідні методи навчання та викладання, а також побачити, як міжкультурна освіта може бути впроваджена в межах кожного шкільного навчального предмету.

З метою розвитку міжкультурної компетентності громадян загалом автори пропонують підтримку неформальної освіти: молодіжні клуби та

організації, центри дозвілля, центри освіти для дорослих, молодіжні громадські та освітні організації, громадські центри меншин, об'єднання представників різних конфесій тощо. При цьому весь персонал, який працює в організаціях неформальної освіти, державних органах влади та засобах масової інформації, має пройти навчання з питань міжкультурних стосунків. Ця підготовка має бути спрямована на те, щоб вони могли оцінити важливість міжкультурної компетентності та розуміти, як цю компетентність можна розвивати завдяки власній професійній практиці та діяльності тощо (Barrett, Byram, Lázár, Mompoin-Gaillard & Philippou, 2013, с. 14–15).

Мета статті полягає в розкритті процесу та аналізі результатів варіативної експериментальної перевірки педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу. Нами сформульовано визначення міжкультурної компетентності вчителя, в якому вбачаємо *динамічне інтегративне особистісно-професійне новоутворення, результат професійної підготовки, що забезпечує вчителю здатність до ефективної професійної діяльності в умовах культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього середовища.*

Обрано трикомпонентну структуру міжкультурної компетентності вчителя, що охоплює особистісно-афективний, когнітивний і процесуальний складники. Визначено критерії сформованості складників міжкультурної компетентності майбутнього вчителя хореографії:

- для особистісно-афективного складника це міжкультурна толерантність, зацікавленість у пізнанні різних культур, прагнення до рівноправної співпраці з представниками різних культур, сприйняття ситуацій, які виникають у процесі міжкультурної взаємодії, як особистісно значущих;
- для когнітивного складника – знання теоретичних основ і методики міжкультурної освіти; про етнічне, мовне, культурне, конфесійне різноманіття населення України; основних рис культури різних народів, представники яких мешкають в Україні; особливостей народної хореографії і традиційного костюму різних народів; особливостей різних стилів сучасного танцю; особливостей невербальної комунікації різних народів;
- для процесуального складника – уміння працювати з багатокультурним дитячим колективом та індивідуально – з дітьми-

представниками різних культур, співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням.

Схарактеризовано три рівні сформованості складників міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії: 1) початковий, що не є припустимим для професійної діяльності; 2) достатній, який є мінімально допустимим для професійної діяльності; та 3) оптимальний, що є найбільш бажаним для професійної діяльності сучасного вчителя хореографії.

На основі узагальнення й систематизації проаналізованих вище досліджень теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету: 1) розроблення інтегрованого міжкультурного і міждисциплінарного змісту освіти, що реалізується в аудиторній та позааудиторній навчально-пізнавальній, науково-дослідницькій, художньо-творчій діяльності, практичній підготовці майбутніх учителів хореографії; 2) застосування інтерактивних, ігрових, тренінгових та дослідницьких форм і методів роботи для забезпечення пріоритетності формування особистісно-афективного складника міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії; 3) активне використання потенціалу міжнародного контингенту студентів педагогічного університету, створення середовища міжкультурного спілкування для забезпечення майбутнім учителям хореографії можливості набуття досвіду комунікації з представниками різних культур.

Виокремлено три етапи формування досліджуваної компетентності: пропедевтичний (I–IV семестри), активно-пізнавальний (V–VI семестри), вдосконалення та творчої самореалізації (VII–VIII семестри).

У педагогічному експерименті брали участь викладачі і студенти-хореографи Львівського державного університету фізичної культури та Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Вінниченка (контрольна група, загалом 61 особа). Експериментальні групи утворили студенти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (E₁) та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (E₂) – загалом 70 осіб.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту за допомогою дібраних діагностичних методик (ІНТОЛ (Л. Почебут, 2000), «Етнічна толерантність–інтолерантність» (Н. Лебедева) (Асмолов, 2000), «Індекс толерантності» (Г. Солдатова та інші) (Асмолов, 2000), анкета для

студентів на виявлення ставлення до багатокультурності освітнього простору (К. Юр'єва) (Прокопенко та ін., 2015), «Етнічна ідентичність» (О. Романова) (Асмолов, 2000), «Рівень комунікативної толерантності» (В. Бойко) (Почебут, 2000), а також модифікованого автором опитувальника YOGA (Fantini, 2009) тощо) було виміряно вхідний рівень сформованості в учасників експерименту особистісно-афективного, когнітивного (тестування, аналіз виступів студентів у процесі навчальних дискусій, аналіз студентських рефератів, екзаменаційних, курсових, проектних робіт тощо) і процесуального (спостереження за діяльністю студентів, самоаналіз, експертне опитування тощо) складників міжкультурної компетентності. Виявлено, що і в експериментальних, і в контрольних групах більшість учасників експерименту демонструють початковий рівень сформованості всіх складників досліджуваної компетентності, найменше – оптимальний рівень. При цьому виявлені розбіжності в рівнях сформованості складників міжкультурної компетентності між експериментальними і контрольними групами не є статистично значущими.

На формувальному етапі експерименту учасники експериментальних груп брали участь у варіативному впровадженні обґрунтованих педагогічних умов формування міжкультурної компетентності. Перший варіант (група E₁) передбачав упровадження перших двох педагогічних умов (розроблення інтегрованого міжкультурного і міждисциплінарного змісту освіти, а також застосування широкого спектру активних, інтерактивних, проектних форм і методів роботи). У другому варіанті (група E₂) до цих двох додавалася третя педагогічна умова – створення в педагогічному університеті середовища міжкультурного спілкування. У контрольних групах навчання відбувалося в стандартному режимі.

Обидва варіанти впровадження обґрунтованих педагогічних умов передбачали на пропедевтичному етапі встановлення випереджувальних міжпредметних зв'язків, коли викладачі різних дисциплін (Історія України, Народознавство і музичний фольклор, Етика і естетика, Історія музики, Педагогіка тощо) за домовленістю акцентували увагу студентів на інформації, що закладала основи формування переважно когнітивного складника міжкультурної компетентності.

На активно-пізнавальному етапі студенти вивчали спецкурс «Міжкультурна компетентність учителя хореографії», а також, згідно з принципом подвійного входження елемента в загальну систему,

міжкультурна проблематика була включена до змісту їх науково-дослідної діяльності (розроблена тематика рефератів, курсових робіт з педагогіки, психології тощо), позааудиторної роботи (участь в організації і проведенні культурно-просвітницьких заходів тощо) і педагогічних практик (завдання для спостереження, анкетування батьків учнів – представників національних меншин, складання характеристики класу чи творчого колективу щодо наявності/відсутності міжкультурної толерантності тощо). У такий спосіб реалізувалися основні положення системного підходу, що сприяло системному формуванню всіх складників міжкультурної компетентності майбутніх педагогів-хореографів.

Реалізація особистісно-діяльнісно підходу полягала у використанні різноманітних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності, які сприяли розвитку всіх складників міжкультурної компетентності, але насамперед особистісно-афективного складника. Так, були впроваджені елементи тренінгів толерантності (М. Араджионі, О. Асмолова, І. Брунової-Калісецької, А. Гусєва, В. Павленко, Л. Почебут, Г. Солдатової, І. Терещенко та інших) (Асмолов, 2000; Почебут, 2005; Смірнов, 2015), окремі тренінгові вправи («Ми різні – ми рівні», «Ярмарок ознак», «Привітання», «Павутиння забобонів», «Дві культури» тощо) (Асмолов, 2000; Смірнов, 2015), проектно-пошукові методи тощо. Було започатковано роботу з мультимедійним контентом – удосконалено й розширено сферу застосування методики Ю. Стадника «розшифрування відеозаписів» (Стадник, 2009), яку використано а) для ознайомлення з різними за часом створення версіями одного культурного явища – народно-сценічного танцю «Гопак» (діахронний контекст як різноманіття історичних шарів культури); б) для ознайомлення з різними його виконавськими версіями, створеними представниками різних культур (синхронний, крос-культурний контекст). «Розшифрування відеозаписів» також було використано при ознайомленні з історією становлення й розвитку, сьогоденням танцювальних стилів степ і танго, а також ідентифікації й аналізу сучасних міксових стилів.

На етапі вдосконалення та творчої самореалізації учасники експериментальних груп мали змогу поглиблювати знання й розвивати набуті вміння в ході педагогічних практик, коли повністю самостійно виконували функції вихователя (літня організаційно-педагогічна практика в дитячих оздоровчих таборах) і вчителя хореографії або керівника дитячого хореографічного колективу (виробнича практика).

Другий варіант реалізації обґрунтованих педагогічних умов на додаток до зазначеного давав змогу студентам, уже починаючи з пропедевтичного етапу, занурюватися в середовище міжкультурного спілкування, створене в університеті завдяки присутності в контингенті здобувачів освіти міжнародних студентів. Для цього були організовані: відвідування Ізраїльського, Іранського, Китайського, Турецького культурних центрів, Регіонального центру японської культури і освіти, Центру міжнародного співробітництва і міжнародної освіти університету; волонтерська допомога студентам-іноземцям в адаптації до нових соціокультурних умов, а також в підготовці до різноманітних культурно-просвітніх заходів; спілкування з представниками громадських організацій національних меншин, які діють у Харківській області; проведення занять з ритміки та розучування зі студентами різних факультетів університету танців різних народів; участь в інтерактивних заходах у модифікованому форматі Живої Бібліотеки (Гриньова, Новіков і Юр'єва, 2017) тощо.

На етапі вдосконалення та творчої самореалізації студенти експериментальних груп четвертого року навчання мали нагоду виступити в ролі Живих Книг. Вони самостійно, але за консультаційною допомогою викладачів, добирали теоретичну інформацію стосовно народного танцю в різних культурах або про особливості невербального спілкування – мультимедійні зразки (фото, відео, аудіо-записи, документальні та художні фільми тощо), кожний студент – про одну культуру. Тобто студенти – Живі Книги виступали експертами кожний з традиційної танцювальної культури або специфіки невербальної комунікації одного конкретного народу.

Результати контрольного етапу педагогічного експерименту засвідчили суттєво вищі рівні сформованості складників міжкультурної компетентності в учасників експериментальних груп порівняно з контрольними групами. При цьому застосування критерію Пірсона χ^2 засвідчило, що результати груп Е₂, які брали участь у впровадженні повного комплексу обґрунтованих педагогічних умов, виявилися вищими, ніж у тих, хто брав участь у впровадженні лише двох педагогічних умов (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка рівнів сформованості складників міжкультурної
компетентності майбутніх учителів хореографії**

Шифри груп	Контингент (осіб)	Рівні сформованості								
		початковий (%)			достатній (%)			оптимальний (%)		
		конст. етап	контр. етап	+/-	конст. етап	контр. етап	+/-	конст. етап	контр. етап	+/-
Особистісно-афективний складник										
E ₁	39	59,0	30,8	-25,7	33,3	43,6	+10,3	7,7	25,6	+17,9
E ₂	31	54,8	19,4	-35,4	35,5	48,4	+12,9	9,7	32,2	+22,5
K	61	54,1	44,3	-9,8	36,1	40,9	+4,8	9,8	14,8	+5,0
Когнітивний складник										
E ₁	39	30,8	18,0	-12,8	51,3	48,7	-2,6	17,9	33,3	+15,4
E ₂	31	29,0	16,1	-12,9	51,6	42,0	-9,6	19,3	41,9	+22,6
K	61	29,5	21,3	-8,2	50,8	57,4	+6,6	19,7	21,3	+1,6
Процесуальний складник										
E ₁	39	41,0	25,6	-15,4	43,6	43,6	0	15,4	30,8	+15,4
E ₂	31	38,7	19,4	-19,3	45,2	38,7	-6,5	16,1	41,9	+25,8
K	61	42,6	31,1	-11,5	42,6	52,5	+9,9	14,8	16,4	+1,6

Висновки. Аналіз результатів експериментального дослідження виявив дієвість теоретично обґрунтованих педагогічних умов та уможливив висновок, що найбільш ефективною є комплексна реалізація одночасно всіх трьох педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі університету.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробці більш точного й гнучкого діагностичного інструментарію для вимірювання рівнів сформованості складників досліджуваної компетентності; розробці та апробації різноманітних форм і методів навчально-виховної роботи міжкультурної спрямованості; пошуку шляхів поглиблення співпраці закладу педагогічної освіти та громадських організацій національних меншин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Асмолов, А. Г. (Ред.). (2000). *На пути к толерантному сознанию* / Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. и др. Москва : Смысл.
- Атрощенко, Т. О. (2016). Теоретичні основи процесу формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців: зарубіжний досвід. *Науковий вісник ужгородського університету. Серія: "Педагогіка. Соціальна робота"*, 2(39), 11–14.
- Гриньова, В. М., Новіков, О. В. та Юр'єва, К. А. (2017). Адаптація інтерактивної методики "Жива Бібліотека" до умов освітнього процесу педагогічного вишу. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 49, 53–68.
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1312989>
- Кабінет Міністрів України. (2016). Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ. *Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ : Розпорядження КМУ від 1 лютого 2016 р. № 119-р*. Отримано з: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-p>
- Колбіна, Т. В. (2010). *Теоретико-методологічні та технологічні засади формування міжкультурної комунікації студентів вищих навчальних закладів економічного профілю* (Автореф. докт. дисертації). Запоріжжя : Класичний приватний університет.
- Почебут, Л. Г. (2005). *Взаимопонимание культур : Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межкультурной толерантности*. СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та.
- Прокопенко, І. Ф., Євдокимов, В. І. та Юр'єва, К. А. (2015). *Науково-педагогічна практика магістрантів : (для спеціальностей 8.01010101 "Дошкільна освіта", 8.01010201 "Початкова освіта") : навч.-метод. посіб. для викладачів і магістрантів пед. ун-тів*. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
- Радул, С. Г. (2014). *Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки* (Автореф. канд. дисертації). Умань : Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Отримано з: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.04.14/2.pdf>
- Смірнов, О. К. (Ред.). (2015). *Від співпраці до примирення : посібник для лідерів громадянського суспільства* / автори-упорядники: М. А. Араджионі, І. В. Брунова-Калісецька, А. І. Гусєв, І. Г. Терещенко. Київ : Золоті ворота.
- Стадник, Ю. А. (2012). Обучение расшифровке танцевального фольклора. В: *Наука и образование в XXI веке : сб. науч. тр. по материалам Междунар. заочной науч.-практ. конф., 31 мая 2012 г. Ч. 3. (с. 135-136)*. Тамбов : ТРОО "Бизнес-Наука-Общество".
- Юр'єва, К. А. та Тіщенко, О. М. (2014). Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць*, 42, 169–182.
- Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Mompont-Gaillard, P. & Philippou, S. (2013). *Developing Intercultural Competence through Education*. Strasbourg: Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/developing-intercultural-enfr/16808ce258>

- Barrett, M. (2013). Intercultural competence: A distinctive hallmark of interculturalism? In: M. Barrett (Ed.), *Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences* (pp.147-168). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Dănescu, E. (2015). Intercultural education from the perspective of training didactic competences. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 180, 537–542.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10, 241-266.
- Fantini, A. E. (2009). Assessing intercultural competence. In: *The SAGE Handbook of Intercultural Competence* / D. K. Deardorff (Ed.) (pp. 456-476). Thousand Oaks : SAGE Publications.
- Klak, T. & Martin, P. (2003). Do university-sponsored international cultural events help students to appreciate "difference"? *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 445-465.
- Olson, C. L. & Kroeger, K. R. (2001). Global competency and intercultural sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, 5, 116-137.
- Pascarella, E. T., Edison, M., Nora, A., Hagedorn, L. S., & Terenzini, P. T. (1996). Influences on students' openness to diversity and challenge in the first year of college. *The Journal of Higher Education*, 67, 174-195.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.
- Straffon, D. A. (2003). Assessing the intercultural sensitivity of high school students attending an international school. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 487-501.
- Zhai, L. & Scheer, S. D. (2004). Global perspectives and attitudes toward cultural diversity among summer agriculture students at the Ohio State University. *Journal of Agricultural Education*, 45, 39-51.

REFERENCES

- Asmolov, A. G. (Ed.). (2000). *Na puti k tolerantnomu soznaniyu* [Towards a Tolerant Consciousness] / Soldatova, G. U., Shajgerova, L. A., Sharova, O. D. i dr. Moskva : Smysl. [in Russian]
- Atroshchenko, T. O. (2016). Teoretychni osnovy protsesu formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv: zarubizhnyi dosvid [Theoretical foundations of the process of formation of intercultural competence of future specialists: foreign experience]. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho universytetu. Serii: "Pedagogika. Sotsialna robota"* [Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Series: "Pedagogy. Social Work"], 2(39), 11–14. [in Ukrainian]
- Gryniova, V. M., Novikov, O. V. & Yuryeva, K. A. (2017). Adaptatsiia interaktyvnoi metodyky "Zhyva Biblioteka" do umov osvitnoho protsesu pedahohichnoho vyshu [Adaptation of the "living library" interactive method for the pedagogical educational process of an educational establishment]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty* [Means of academic and scientific research work], 49, 53-68. [in Ukrainian]
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1312989>
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2016). Dovhostroкова stratehiia rozvytku ukrainskoi kultury – stratehiia reform [A long-term strategy for the development of Ukrainian culture is a reform strategy]. *Pro skhvalennia Dovhostrokovoi stratehii rozvytku ukrainskoi kultury – stratehii reform : Rozporiadzhennia KМУ vid 1 liutoho 2016 r. № 119-r.* [On Approval of the Long-term Strategy for the Development of Ukrainian Culture - Reform Strategies: CMU Order No. 119-r of February 1, 2016] Retrieved from: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-r> [in Ukrainian]
- Kolbina, T. V. (2010). *Teoretyko-metodolohichni ta tekhnolohichni zasady formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu* [Theoretical, methodological and technological principles of formation of intercultural communication of students of higher educational establishments of economic profile] (Avtoref. dokt. dysertatsii). Zaporizhzhia : Klasychnyi pryvatnyi universytet. [in Ukrainian]
- Pochebut, L. G. (2005). *Vzaimoponimanie kul'tur : Metodologija i metody jetnicheskoy i kross-kul'turnoj psihologi. Psihologija mezhjetnicheskoy tolerantnosti* [Understanding cultures: Methodology and methods of ethnic and cross-cultural psychologists. Psychology of Interethnic Tolerance]. SPb. : Izd-vo S.-Peterb. un-ta. [in Russian]
- Prokopenko, I. F., Yevdokymov, V. I. & Yuryeva, K. A. (2015). *Naukovo-pedahohichna praktyka mahistrantiv : (dlia spetsialnostei 8.01010101 "Doshkilna osvita", 8.01010201 "Pochatkova osvita") : navch.-metod. posib. dlia vykladachiv i mahistrantiv ped. un-tiv* [Scientific and pedagogical practice of undergraduates: (for specialties 8.01010101 "Preschool education", 8.01010201 "Primary education"): educational-methodical manual for teachers and undergraduates of pedagogical universities]. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody. [in Ukrainian]
- Radul, S. H. (2014). *Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u protsesi profesiinoi pidhotovky* [Formation of Intercultural Competence of Future Foreign Language Teacher in Vocational Training] (Avtoref. kand. dysertatsii). Uman : Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Retrieved

from: <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/Novuny/26.04.14/2.pdf> [in Ukrainian]

- Smirnov, O. K. (Ed.). (2015). *Vid spivpratsi do prymyrennia : posibnyk dlia lideriv hromadianskoho suspilstva* [From cooperation to reconciliation: a guide for civil society leaders] / avtory-uporiadnyky: M. A. Aradzhyni, I. V. Brunova-Kalisetska, A. I. Husiev, I. H. Tereshchenko. Kyiv : Zoloti vorotaa. [in Ukrainian]
- Stadnik, Ju. A. (2012). Obuchenie rasshifrovke tanceval'nogo fol'klora [Learning to decipher dance folklore]. In: *Nauka i obrazovanie v XXI veke : sb. nauch. tr. po materialam Mezhdunar. zaochnoj nauch.-prakt. konf., 31 maja 2012 g. Ch. 3.* [Science and Education in the 21st Century: Sat. scientific tr according to the materials of the Intern. correspondence scientific and practical Conf., May 31, 2012, Part 3.] (pp. 135-136). Tambov : TROO "Biznes-Nauka-Obshhestvo". [in Russian]
- Yuryeva, K. A. & Tishchenko, O. M. (2014). Kompetentsiia, kompetentnist, mizhkulturna kompetentnist uchytelia: sutnist i zmist [The sphere of competence, competence, teacher's inter-cultural competence: essence and content]. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty* [Means of academic and scientific research work], 42, 169–182. [in Ukrainian]
- Barrett, M., Byram, M., Lázár, I., Mompoin-Gaillard, P. & Philippou, S. (2013). *Developing Intercultural Competence through Education*. Strasbourg: Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/developing-intercultural-enfr/16808ce258>
- Barrett, M. (2013). Intercultural competence: A distinctive hallmark of interculturalism? In: M. Barrett (Ed.), *Interculturalism and Multiculturalism: Similarities and Differences* (pp.147-168). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Dănescu, E. (2015). Intercultural education from the perspective of training didactic competences. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 180, 537–542.
- Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10, 241-266.
- Fantini, A. E. (2009). Assessing intercultural competence. In: *The SAGE Handbook of Intercultural Competence* / D. K. Deardorff (Ed.) (pp. 456-476). Thousand Oaks : SAGE Publications.
- Klak, T. & Martin, P. (2003). Do university-sponsored international cultural events help students to appreciate "difference"? *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 445-465.
- Olson, C. L. & Kroeger, K. R. (2001). Global competency and intercultural sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, 5, 116-137.
- Pascarella, E. T., Edison, M., Nora, A., Hagedorn, L. S., & Terenzini, P. T. (1996). Influences on students' openness to diversity and challenge in the first year of college. *The Journal of Higher Education*, 67, 174-195.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-783.
- Straffon, D. A. (2003). Assessing the intercultural sensitivity of high school students attending an international school. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 487-501.

Zhai, L. & Scheer, S. D. (2004). Global perspectives and attitudes toward cultural diversity among summer agriculture students at the Ohio State University. *Journal of Agricultural Education*, 45, 39-51.

Тіщенко Олена Миколаївна
викладач кафедри хореографії
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, Україна
61002
Тел. +38(067) 787 05 06
<https://orcid.org/0000-0002-4127-0125>
e-mail: lenchik721215@gmail.com

Tishchenko Olena
teacher of the Choreography Department,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical
University
29, Alchevskikh str., Kharkiv, Ukraine 61002
Tel. +38(067) 787 05 06
<https://orcid.org/0000-0002-4127-0125>
e-mail: lenchik721215@gmail.com